

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Εισαγωγή στην Κλασική Αρχαιολογία

Ενότητα 4: Κεραμική - Αγγειογραφία II

Μανόλης Στεφανάκης

Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

1.	Κεραμική-αγγειογραφία II	4
1.1	Η Γραφή του Αγγείου: Τεχνικές Γραφής και Κόσμησης – Ρυθμοί Αγγειογραφίας	4
1.2	Η Όπτηση (Ψήσιμο) του Αγγείου —Πυροτεχνολογία	4
1.3	Εργαστήρια – Βιοτεχνική Παραγωγή και Εμπόριο των Αγγείων	5
1.4	Τυπολογικές Προσεγγίσεις και Μορφολογικά Χαρακτηριστικά των Αγγείων	5
1.5	Βιβλιογραφία για μελέτη	6
1.5.1	Διαδικυτακές προβολές	7

1. Κεραμική-αγγειογραφία II

Στην τέταρτη ενότητα του μαθήματος θα αναπτυχθούν τα παρακάτω θέματα:

1.1 Η Γραφή του Αγγείου: Τεχνικές Γραφής και Κόσμησης – Ρυθμοί Αγγειογραφίας

Η «γραφική» τέχνη, είναι προϊόν της ανάγκης για επικόσμηση επιφανειών μνημείων και αντικειμένων. Εδώ ως «γραφή» ορίζεται η διαδικασία διακόσμησης-ζωγραφικής της επιφάνειας, εξωτερικής ή εσωτερικής, του αγγείου, η οποία ολοκληρώνεται, στις περισσότερες περιπτώσεις, πριν την όπτησή του. Για τη γραφή των αγγείων εφαρμόστηκαν, κατά περιόδους, διαφορετικές τεχνικές ζωγραφικής:

Η τεχνική της **σκιαγραφίας**

η τεχνική του **περιγράμματος**

Η **εξηρημένη διακόσμηση** ή τεχνική της **εξαίρεσης**

Ο **μελανόμορφος ρυθμός**

Η **πολύχρωμη κεραμική**

Η τεχνική **Six** ή του **ψευδερυθρόμορφου ρυθμού**

Ο **ερυθρόμορφος ρυθμός**

Η τεχνική της **ανάγλυφης γραμμής**

Η τεχνική του **«σκόπιμα κόκκινου»**

Η τεχνική του **λευκού βάθους**

Η τεχνική του **ημιπεριγράμματος**

Ο **ρυθμός Kerch**

Τα μελαμβαφή αγγεία

Τα ανάγλυφα αγγεία

Τα πλαστικά αγγεία

1.2 Η Όπτηση (Ψήσιμο) του Αγγείου —Πυροτεχνολογία

Τροχήλατα ή χειροποίητα, κοσμημένα ή ακόσμητα, τα αγγεία στη συνέχεια υφίστανται τη διαδικασία της όπτησης, το τελευταίο στάδιο της κατασκευής τους, από το οποίο εξαρτάται το χρώμα, η λάμψη και η ανθεκτικότητα του αγγείου.

Ο κεραμικός κλίβανος

Για το ψήσιμο (firing) του αγγείου χρησιμοποιείται ο *κεραμικός κλίβανος ή κάμινος* (ceramic/pottery kiln), ένας υπέργειος κτιστός φούρνος, μικρό θολωτό οικοδόμημα, με ενδιάμεσο πάτωμα.

Η όπτηση των αγγείων

Το ψήσιμο των κεραμικών ειδών ακολουθούσε μια συγκεκριμένη τεχνική διαδικασία, πράγμα που αποτελεί απόδειξη των γνώσεων πυροτεχνολογίας των αρχαίων Ελλήνων. Η τεχνική αυτή, γνωστή ήδη από την προϊστορική εποχή, αναπτύχθηκε και τελειοποιήθηκε στα κεραμικά εργαστήρια της Αθήνας κατά το β' μισό του 6^{ου} και ολόκληρο τον 5^ο αι.

Τρεις ήταν οι φάσεις του ψησίματος:

A) Η **οξειδωση**

B) Η **αναγωγή**

Γ) Η **επανοξειδωση**

1.3 Εργαστήρια – Βιοτεχνική Παραγωγή και Εμπόριο των Αγγείων

1.4 Τυπολογικές Προσεγγίσεις και Μορφολογικά Χαρακτηριστικά των Αγγείων

Τα σχήματα της αρχαίας ελληνικής κεραμικής αποτελούν, σε μεγάλο βαθμό, συνέχεια και εξέλιξη σχημάτων της προϊστορικής εποχής και χαρακτηρίζονται από ένα μεγάλο αριθμό παραλλαγών, η μελέτη των οποίων είναι εξαιρετικά χρήσιμη για τη σχετική χρονολόγηση της κεραμικής παραγωγής κάθε περιόδου. Μολονότι ήδη από τον 8^ο αι. έχουν εμφανιστεί πολλά από τα μετέπειτα δημοφιλή σχήματα, οι περίοδοι με τη μεγαλύτερη ποικιλία σχημάτων και παραλλαγών είναι ο 6^{ος} και ο 5^{ος} αι., με επίκεντρο την Αττική.

Τα σχήματα ταξινομούνται και παρουσιάζονται με βάση κυρίως τη χρήση τους, με τις άλλες παραμέτρους να τίθενται σε δεύτερη μοίρα, ώστε να εντάσσονται σε μικρότερες και περισσότερο ομοιογενείς ομάδες αγγείων. Να σημειωθεί ότι ως βασικοί τύποι και παραλλαγές παρουσιάζονται κατά κύριο λόγο σχήματα που χαρακτηρίζουν την αρχαϊκή και την κλασική περίοδο (6^{ος}-4^{ος} αι.), με έμφαση στην Αττική, αφού τα αττικά σχήματα είναι αυτά που κυριάρχησαν, επί το πλείστον, στην αρχαία ελληνική κεραμική. Κάποια σχήματα, με περισσότερες της μιας χρήσεις, εμφανίζονται σε περισσότερες κατηγορίες.

Τα σχήματα ταξινομούνται επίσης στο εσωτερικό κάθε κατηγορίας, ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και την εποχή κατά την οποία εμφανίζονται (σχετική

χρονολόγηση). Αξίζει να σημειωθεί ότι η τεχνική ζωγραφικής (ή ο ρυθμός), με την οποία ζωγραφίζονται τα διάφορα σχήματα, αποτελεί καταλυτικό παράγοντα για τη σχετική χρονολόγησή τους. Οι ονομασίες των αγγείων σε πολλές περιπτώσεις είναι συμβατικές.

1.5 Βιβλιογραφία για μελέτη

Ασημακοπούλου, Στ. 1988-1989. «Τα αρχαία Ελληνικά αγγεία: σχήματα και χρήσεις», *Αρχαιολογία* τ. 29, 1988, 105-106· τ. 30, 1989, 105-106· τ. 31, 1989, 105-106.

Βαλαβάνης, Π., Κουρκουμέλης, Δ. 1996. *Αγγεία του Ποτού. Χαίρε και Πίει*. Αθήνα: Κτήμα Χατζημιχάλη.

Στεφανάκης, Μ.Ι. 2012. *Κλασική Αρχαιολογία: Βασικές Αρχές και Επισκόπηση της Αρχαίας Ελληνικής Τέχνης, 11^{ος}-4^{ος} αι. Μέρος Α', Εισαγωγή – Κεραμική/Αγγειογραφία*. Αθήνα: Ιάμβλιχος. (ISBN: 978-960-268-201-2).

Τζουβάρα-Σούλη, Χ. 1983². *Τεχνική και Σχήματα Αττικών Αγγείων 6^{ου}-4^{ου} αι. π.Χ.* Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή.

Χατζηδημητρίου, Α. 2005. Παραστάσεις Εργαστηρίων και Εμπορίου στην Εικονογραφία των Αρχαϊκών και Κλασικών Χρόνων. Αθήνα: ΥΠΠΟ. Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, 31-54. (ISBN: 960-214-456-4).

Clark A.J., Elston, M. and Hart, M.L. 2002. *Understanding Greek Vases, A Guide to Terms, Styles and Techniques*. Los Angeles: J. Paul Getty Museum Publications (ISBN: 0892365994).

Cohen, B. (επιμ.) 2006α. *The Colors of Clay: Special Techniques in Athenian Vases*. Los Angeles: J. Paul Getty Museum Publications. (ISBN: 0892365714).

Kanowski, M.G. 1984. *Containers of Classical Greece: A Handbook of Shapes*. Brisbane: University of Queensland Press (ISBN: 0702217441).

Lapatin, K. (επιμ.) 2008. *Papers on Special Techniques in Athenian Vases: Proceedings of a Symposium Held in Connection with the Exhibition 'The Colors of Clay: Special Techniques in Athenian Vases', at the Getty Villa, June 15-17, 2006*. Los Angeles: J. Paul Getty Museum (ISBN: 9780892369010).

Noble, J.V. 1988². *The Techniques of Painted Attic Pottery*. New York: Thames and Hudson (ISBN: 0500050473).

Schreiber, T. 1999. *Athenian Vase Construction: A Potter's Analysis*. Malibu: J. Paul Getty Museum Publications (ISBN: 0892364653).

Sparkes, B.A. 2000α. *Ερυθρόν και Μέλαν. Μελέτες στην Αρχαία Ελληνική Κεραμική*. Αθήνα: Παπαδήμας. Τίτλος πρωτοτύπου: *The Red and the Black: Studies in Greek Pottery*. New York: Routledge, 1996.

1.5.1 Διαδικυτακές προβολές

https://www.youtube.com/watch?v=HUZ59Rd5T_8 (Ημέρες Κεραμεικής - Days of Pottery - Jours de Poterie Part 2)

<https://www.youtube.com/watch?v=ChvT3KTIHXg> (Ημέρες Κεραμεικής - Days of Pottery - Jours de Poterie Part 3)

https://www.youtube.com/watch?v=FpLPx_AkI7Y (LaunchPad: Ancient Greek Vase Production and the Black-Figure Technique)